

ADUNAREA STĂRILOR ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ . ASPECTE STRUCTURALE ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA

Ștefan AFTODOR*

Abstract: The General Estates in Wallachia – The Structural Aspects during 1594-1654

This presentation talks about the first part of a work which aims at analysing the way the General Estates were formed in Wallachia between 1594-1654. First, some historiographical opinions concerning the structure of the institution have been exposed, then I have presented the various names of the Estates taken from the documents and analysed their significations to identify the social classes which were encountering to decide upon the major affairs of the Wallachian state.

Keywords: *Wallachia, boyars , seventeenth century, the general estates.*

I.a. Componenta adunărilor de stări în istoriografia română

Cercetările privind adunările de stări în Țările Române au constituit o preocupare istoriografică de netăgăduit, constatare care impune considerații asupra acestei teme. Printre primii istorici¹ care și-au legat numele de deslușirea rosturilor instituției au fost Nicolae Iorga² și I.C. Filitti³, dar mai cu seamă studiile lui Gh. I. Brătianu au constituit etapa de referință a cercetării românești, nu doar pentru începuturile sale, ci și pentru perioada următoare, opera sa păstrându-și până astăzi valoarea intrinsecă. Reputatul istoric consacrat la Sorbona a avut meritul de a deschide o nouă direcție de investigare

* Profesor de istorie, Societatea de Științe Istorice din România, Filiala Brăila.

¹ Fără a ne opri asupra operei lor, să-i amintim și pe cei care au făcut primele referiri, ce-i drept expeditiv, la adunările de stări: D. Cantemir, *Istoria Ieroglifică*, în „*Operele principelui Demetriu Cantemiru*”, tom. 6 (*Istoria ieroglifică*), București, Societatea Academică Română, 1883, p. 26-27; N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, București, Editura Academiei, 1953, p. 140.

² N. Iorga, *Dezvoltarea așezămintelor politice și sociale ale Europei*, vol. I, București, 1920; Idem, *Le caractère commun des institutions du sud-est de l'Europe*, Paris, 1929, p. 28-32.

³ I.C. Filitti, *Despre vechea organizare a Principatelor Române*, în „*Revista de drept penal*” (RDP), an IV (1929), nr. 2, p. 272-275; considera că doar boierii aveau o prezență reală în adunările de stări, respingând vreun rol important pentru celelalte categorii sociale în cadrul instituții respective.

a evului mediu românesc, problematica adunării stărilor alăturându-se altor contribuții novatoare pe care Gh. I. Brătianu le-a adus istoriografiei românești și universale. Scopul demersului său științific nu a vizat doar evoluția propriu-zisă a instituției românești, ci și stabilirea analogiilor și interdependențelor fenomenului istoric într-un context mai larg, european, al dezvoltării adunărilor de stări⁴. Gh. I. Brătianu considera că reacția boierimii contra dominației otomane, la sfârșitul secolului al XVI-lea, a dus la instituirea regimului stărilor în Țara Românească. Pentru această evoluție, importantă a fost și influența modelului politic al principatului trasilvănean, care era guvernat pe baza unui regim de stări; este evidențiată din acest punct de vedere importanța tratatului de la Alba Iulia, din 20 mai 1595⁵. Legat de structura propriu-zisă a instituției, marele istoric al școlii pozitivistice accentua rolul predominant al reprezentanților categoriilor privilegiate, de la clerul înalt și boierimea mare, la preoțime și slujitorii ostași⁶, excluzând țărănimea din componența adunărilor⁷.

Pe lângă Gh. I. Brătianu, un alt erudit istoric care s-a preocupat în mod deosebit de istoria adunării stărilor a fost Alexandru V. Boldur⁸. Reliefa rolului pe care l-au avut slujitorii în dezvoltarea fenomenului instituțional amintit a fost unul din adaosurile semnificative ale lucrărilor sale. Al. V. Boldur s-a străduit să surprindă evoluția instituției în desfășurarea fiecărei etape- identificând pentru Țara Românească 14 adunări de stări, în

⁴ Gh. Brătianu, *Sfatul domnesc și adunarea stărilor în țările românești în cadrul istoriei generale. I. Liniile generale ale problemei*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice” (AARMSI), seria III, tom. XXVIII, Mem. I, București, 1946, p. 1-27, (Extras); Idem, *Sfatul domnesc și adunarea stărilor în țările Europei apusene*, în AARMSI, seria III, tom. XXVIII, Mem. 7, București, 1946, p. 1-93, (Extras); Idem, *Sfatul domnesc și adunarea stărilor. III. Adunările de stări în țările Europei centrale*, în AARMSI, seria III, tom. XXIX, Mem. 6, București, 1947, p. 1-95, (Extras); Idem, *L'Assemblees d'etats et les Roumains en Transilvanies*, I-II, în RER, XIII-XIV, 1974, Paris, p. 7-64; 1975, p. 113-141; Idem, *Aux origines des Assemblees d'etats*, în RER, XVI, 1981, Athenes, p. 5-35; Studiile amintite mai sus se regăsesc reunite în: Idem, *Sfatul domnesc și adunarea stărilor în principatele române*, București, Editura Enciclopedică, 1995; Idem, *Adunările de Stări în Europa și în Țările Române în evul mediu*, București, 1996.

⁵ Idem, *Sfatul domnesc și adunarea stărilor*, p. 74-76. Conform autorului, sfatul celor 12 boieri, preconizat prin tratatul de la Alba Iulia să tuteleze puterea domnească, nu era decât o delegație restrânsă, cu caracter permanent, pentru a îndeplini cerințele Adunării Stărilor.

⁶ *Ibidem*, p. 81-85.

⁷ După expresia lui Gh. I. Brătianu, *Sfatul domnesc și adunarea stărilor*, p. 85, „sărăcimea...nu avea cuvânt printre stări.”

⁸ Al. V. Boldur, *Adunările de stări sociale în istoria Moldovei și a Țării Românești. Sfatul mare de obște*, București, 2001.

intervalul 1594-1654, precum și să elucideze și problema determinărilor terminologice și structurale ale instituției⁹. Astfel, autorul a introdus conceptul de Sfat Mare de Obște¹⁰, justificându-i în felul următor denumirea: termenul „prezintă avantajul de a uni în cuprinsul său atât deosebirea dintre adunarea de stări sociale și sfatul domnesc, cât și ideea însăși a obștei românești, care stă la baza adunării de stări sociale”¹¹. De reținut că o adunare pe care o vom analiza mai jos, cea din 1652, era considerată de istoricul moldav drept una completă (Sfat Mare de Obște), adică cu prezența tuturor stărilor sociale, deși recunoștea lipsa de reprezentare a țăranimii¹².

P.P. Panaitescu accepta similaritatea instituției românești cu cele din Europa feudală, precum parlamentele, dietele, seimurile etc, identificând în adunarea stărilor din Țările Române denumirea de *Marea Adunare a Țării*¹³. Concluzia sa era aceea că „evoluția instituției nu a fost completă la noi”¹⁴, Marea Adunare a Țării având un caracter excepțional. Un moment important în evoluția istoriografică referitoare la adunarea stărilor a fost reprezentat de lucrările lui Valentin Al. Georgescu, cel care a făcut un pas înainte în analiza diferitelor aspecte ale instituției (legate de tipologie¹⁵, de ilustrarea atribuțiilor judiciare etc)¹⁶, remarcându-se studiul privind hrisovul din 15 iulie 1631¹⁷.

⁹ *Ibidem*, p. 37-38 și 150-151.

¹⁰ *Ibidem*, p. 93. și urm.

¹¹ *Ibidem*, p. 92

¹² *Ibidem*, p. 95 și 101.

¹³ P.P. Panaitescu, *Marea Adunare a Țării, instituție a orânduiri feudale în Țările Române*, în „Studii”, anul X (1957), nr. 3, p. 153-165. P.P. Panaitescu făcea referire doar la 4 întruniri ale adunării în secolul al XVII-lea.

¹⁴ *Ibidem*, p. 165.

¹⁵ V. Al. Georgescu, *Types et Formes d'Assemblées d'états en Droit feudal roumain*, etudes présentées a la *Commission Internationales pou l'histoire des assemblées d'états*, XXXVIII, London, 1968, p. 113-131; V. Al. Georgescu identifica, în funcție de evoluția sa istorică, trei tipuri de adunări de stări: de tip „voievodal” (până la sfârșitul secolului al XVI-lea); de tip nobiliar (secolul al XVII-lea și prima jumătate a secolului al XVIII-lea) și de tip fanariot.

¹⁶ Idem, *L'Assemblée de pays comme organe judiciare en Valachie et en Moldavie(XVII-XVIII siècle)* în „RRH”, V, 1966, nr. 5, p. 781-808; Idem, *Les assemblées d'états en Valachie et en Moldavie de 1750 a 1831/1832*, în „RRH”, XI, 1972, nr. 1, p. 23-51; Idem, *Les assemblées d'états en Valachie et en Moldavie: Sfatul de Obște (1750-1831/1832)*, în „RRH”, XI, 1972, nr. 3, p. 369-397; Idem, *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVII-lea*, București, Editura Academiei, 1980, p. 47-51; Idem, *Instituțiile statelor românești de sine stătătoare*, în volumul „Constituirea statelor feudale românești”, București, Editura Academiei, 1980, p. 209-250; V. Al. Georgescu și P. Strihan, *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova (1611-1831), Partea I, Organizarea Judecătorească*, vol. I (1611-1740), București, Biblioteca istorică, 1979, p. 95-103.

Și acest cercetător identifica adunarea generală de stări cu sfatul de obște (acesta reunind soborul bisericesc, soborul mirenesc și altă „obște” sau „țară”)¹⁸, subliniind totodată influențele bizantine asupra instituției românești sau rolul dominației otomane ca factor de subminare a dezvoltării adunărilor de stări în spațiul românesc¹⁹. Din perioada actuală se remarcă preocupările lui Gheorghe Bichiceanu²⁰, deși cele mai importante cercetări ale sale au fost legate de istoria congregațiilor generale ale Transilvaniei voievodale²¹. Identificarea Marii Adunări a Țării din Țările Române cu adunarea stărilor este făcută de autor sub următoarea motivație: „Absența „stării a treia” sau caracterul sporadic al prezenței acesteia nu anulează caracterul general al adunării”²². Cu privire la rolul adunării stărilor în stabilirea caracterului statului valah interesante observații aparțin și Cristinei Codârcea²³. Să mai precizăm doar că în ultimul tratat de istorie a românilor, apărut sub egida Academiei, aprecierile privind instituția stărilor diferă de la un tom la altul: în timp ce în volumul al IV-lea Adunarea stărilor era considerată Marea Adunare a Țării²⁴, în volumul al V-lea corespondența dintre Marea Adunare a Țării și adunarea stărilor era semnificativ nuanțată, pornindu-se tocmai de la categoriile sociale reprezentate instituțional²⁵.

¹⁷ V. Al. Georgescu, *Hrisovul din 15 iulie 1631 al lui Leon Vodă Tomșa în Țara Românească și problema „cărților de libertăți”*, în „RdI”, tom 20, 1974, nr. 7, p. 1013-1029.

¹⁸ V. Al. Georgescu excludea participarea țărănimii libere și dependente la adunările de stări. Idem, *Types et Formes d'Assemblées d'états*, p. 126-127.

¹⁹ Idem, *Bizanțul și instituțiile românești...*, p. 152.

²⁰ Gh. Bichiceanu, *Monarhia și adunările de stări în Europa Medievală*, Sibiu, Casa de Presa și Editura TRIBUNA, 1999, passim; Idem, *Adunări de stări în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714)*, în „Oltenia, studii și comunicări (Istorie-Arheologie)”, vol. I, Serie Nouă, 1990-1995, Craiova, 1998, p. 128-139; Idem, *Adunări de Stări în timpul domniei lui Mihai Viteazul (1593-1601)*, în Revista „Fundatia Mihai Viteazul Călugăreni”, 6, 1998, p. 7-8.

²¹ Idem, *Adunări de Stări în Țările Române. Congregațiile Generale în Transilvania Voievodală*, Sibiu, Casa de Presa și Editura Tribuna, 1998, passim.

²² *Ibidem*, p. 55.

²³ Cristina Codârcea, *Le caractere de l'état valaque. Quelques considerations*, în „Pouvoirs et mentalités”, București, 1999, p. 71-87.

²⁴ *De la universalitatea creștină către Europa „patriilor”*, în *Istoria Românilor*, vol. IV, București, Editura Academiei, 2001, p. 180.

²⁵ Constantin Rezachevici, *O epocă de înnoiri în spirit european (1601-1711/1716)*, în *Istoria Românilor*, vol. IV, București, Editura Academiei, 2003, p. 560. Argumentul adus de semnatarul capitolului, dl Constantin Rezachevici, este legat de faptul că această instituție nu a existat (în forma propusă „de unii istorici”, adică cu sensul de largă reprezentare), deoarece nu erau reprezentate toate categoriile sociale. De fapt, între primii istorici care au respins existența unei Marii Adunări a Țării se numără C. Cihodaru, *Sfatul domnesc și Sfatul de obște în*

Pentru studierea evoluției instituției în istoria Moldovei, să amintim doar că cele mai prețioase contribuții aparțin istoricilor Constantin Cihodaru, Damaschin Mioc, Nicolae Grigoraș și Alexandru Gonța²⁶.

Se poate observa, așadar, din expunerile succinte de poziții istoriografice, că tendința generală în lucrările de specialitate este aceea de a sublinia importanța clerului și boierimii ca stări privilegiate participante la adunările reprezentative din Țările Române.

I.b. Adunările de stări în Țara Românească: denumire și componență. Într-adevăr, adunarea stărilor era materializarea instituțională a unei societăți piramidale, ierarhizate²⁷ din ce în ce mai expresiv în documente, marea boierime deținând în mod sugestiv locul primordial. Atunci când diversele surse fac referire la adunările de stări, alături de vârfurile Bisericii, „boierii mari” deschid lista de participanți, atât pentru a conferi legitimitate întrunirilor, cât și pentru a continua o situație ce persista *de facto* în societate. În ceea ce privește reprezentarea socială, trebuie făcută observația că adunările de stări din Țara Românească, ca și cele din Europa, aveau un caracter tripartit²⁸. Însă, în timp ce adunările de stări din societatea feudală europeană oglindeau structura socială a celor 3 ordine: *belatores*, *oratores* și *laboratores*²⁹, în Țara Românească, ultima categorie, indiferent dacă se regăsește în rândurile orășenimii (sau negustorilor), sau în cele ale țărănimii, nu era reprezentată. Omniprezența boierimii, clerului și a slujitorilor a fost un fenomen pe deplin semnificativ pentru evoluția specifică a societății feudale românești.

Moldova secolele XV-XVIII, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, A.D. Xenopol” (AIIA), I (1964), p.82-83, pe baza aceluiași argument al lipsei de reprezentare socială generală, propunând existența unui sfat de obște.

²⁶ C. Cihodaru, *op.cit.*, p. 55-85; D. Mioc, *L'assemblee d'Etats et de la fiscalité en Valachie et en Moldavie*, Bruxelles, 1969, p. 95-140; N. Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova*, București, Editura Academiei, 1971, p. 237-243; Al. Gonța, *Adunarea țării din primăvara anului 1574 în Moldova*, în „RdI”, tom 27, 1974, nr. 6, p. 887-896.

²⁷ De la Croix surprindea această ierarhizare atunci când prezenta ceremonia de Paști din Iași (1676) fiind amintite 5 „trepte”, de la „marii dregători ai justiției” la „ostașii din armată”; vezi în *Călători străini despre Țările Române*, vol. VII, îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexandrescu Dersca-Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 264.

²⁸ Vezi și Gh. Bichiceanu, *Monarhia și adunările de stări...*, p. 10.

²⁹ J. Le Goff, *Pentru un alt ev mediu. Valori umaniste în cultura și civilizația evului mediu*, vol.I, București, 1986, p. 135.

În tabelul de mai jos sunt prezentate cele mai importante adunări de stări în perioada 1594-1654 și denumirile sub care apar în documente:

Anul	Denumirile	Evenimentul istoric
1594	„boiarii și cu țara” ³⁰ ;	Declanșarea luptei împotriva Imperiului otoman
1596	„soborul” și „cu toți sfinții părinții egumeni și preoții și călugării și cu toți dregătorii, cu tot sfatul domniei mele” ³¹	Adunarea întrunită sub Mihai Viteazul pentru pentru întărirea drepturilor soborului mănăstiresc
1601	„boiarii câți au fost... cu toate oștile românești” ³²	Alegerea ca domn a lui Radu Șerban
1611	„toți boierii din țară, care se zic și roșii, cu preoții și poporul” ³³	Alegerea ca domn a lui Radu Mihnea
1616	„boiarii și toți oștenii ...mici și mari” ³⁴	Alegerea ca domn a lui Gavrilă Movilă
iulie 1631	„toată țeara, boiarii mari și mici și roșii și mazălii și toți slujitorii...” ³⁵ ,	Hrisovul împotriva grecilor Leon Tomșa
1632	„boiarii, și roșii și toată țară” ³⁶ sau „tot norodul, clerici, mireni, boieri și ostași” ³⁷ .	Alegerea ca domn a lui Matei Basarab

³⁰ Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, în „Cronicari Munteni”, ediția M. Gregorian, București, 1961, p. 315. Baltazar Walther scria despre „pe bătrânii și pe cei mai de frunte ai țării, <convocați> ca să țină consiliu comun”. Al. Papiu Ilarian, *Tesauru de monumente istorice pentru România*, tom I, București, 1862, p.12-13. Vezi și Gh. Bichiceanu, *Adunări de Stări în timpul domniei lui Mihai Viteazu...I*, p. 7-8.

³¹ *Documenta Romaniae Historica (DRH)*, B, vol. XI (1593-1601), întocmit de D. Mioc, Șt. Ștefănescu, M. Adam, Constantin Bălan, Maria Bălan, Sașa Caracaș, Ruxandra Cămărășescu, O. Diaconescu și Coralia Fotino, București, 1975, doc. 160, p.165.

³² *Istoria Țării Românești de când au descălecat pravoslavnicii creștini (Letopisețul Cantacuzinesc)*, în „Cronicari Munteni” (mai jos - Letopisețul Cantacuzinesc), ediția M. Gregorian, București, 1961, p.140.

³³ N. Iorga, *Manuscripte din biblioteci străine relative la istoria românilor. Al doilea memoriu*, Extras din „AARMSI”, seria a II-a, tom XXI, București, 1899, p. 22.

³⁴ Al.Papiu Ilarian, *Tesauru de monumente istorice...*, p. 343; vezi și Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae*, II, București, Editura Albatros, 1980, p. 21.

³⁵ *DRH*, B, vol. XXIII (1630-1632), vol. întocmit de Damaschin Mioc, București, 1969, doc. 256, p. 412.

³⁶ *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 151.

³⁷ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, volumul IV, partea I, (mai jos Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV-1), București, 1882, doc. CCXXXII, p. 133.

1635	„mitropolitul cu toți episcopii, boierii mari și mici, roșii, „nobilii și întreaga oaste”; „toți slujitorii Țării Românești, căpitanii, iuzbașii, ceaușăi, vătășăi și toți cetășăi, călărime și pedestrime” ³⁸ .	Tratatul dintre Matei Basarab și Gheorghe Rakoczy I
1635	„...legătură și întocmire cu tot sfatul domniei mele și cu toți arhieriei și cu tot soborul, să fie statornică în veci” ³⁹ .	Reglementarea situației satelor care fugeau de bir
1635	„toți părinții vlădiciei și piscupii și egumenii și cu toți boiariei și cu toată țeara...” ⁴⁰ .	Procesul lui Vasilie spătar
1636	„noi toți boiariei de la mic până la mare și toți roșii și toată țara” ⁴¹ .	Procesul lui Dumitru Dudescu
1639-1640	„adunare a toată țara”, „tot soborul țării, duhovnicesc și mirenesc...” ⁴² .	Problema mănăstirilor închinat
1650	„săborul arhereilor, egumenilor și a toți preoții bisericii ... și înaintea adunării a toată țara” ⁴³ .	Întărirea de privilegii mănăstirilor
1652	„înaintea țărâi domniei mele și a părintelui nostru, mitropolitul...și a episcopilor ...și a egumenilor și a tuturor boiarilor țărâi, mari și mici” „înaintea adunării a toată țara” ⁴⁴ ;	Procesul lui Stroe Leurdeanu vel vistier, Radu Fărcășanu vtori vistier și Tudor Cămăraș

³⁸ N. Iorga, *Legăturile principatelor române cu Ardealul, de la 1601 la 1699*, în „Studii și documente cu privire la istoria românilor”, vol. IV, București, 1902, p. CLXXIII; Gh.I. Brătianu, *Sfatul domnesc și adunarea stărilor...*, p. 87.

³⁹ DRH, B, vol. XXV (1635-1636), întocmit de Damaschin Mioc și colab., București, 1985, doc. 269, p. 288. La această adunare făcea referire și P.P. Panaitescu, *op.cit.*, p. 164, dar o plasa în 1640.

⁴⁰ DRH, B, vol. XXV, p. 7-8.

⁴¹ *Ibidem*, doc. 406, p. 445.

⁴² *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele naționale*, vol. IV (1633-1639), întocmit de M.D. Ciucă, S.V. Găitan, D.D. Tinculescu, București, 1981, nr. 1360, p. 592; *Ibidem*, vol. V (1640-1644), întocmit de M.D. Ciucă, S.V. Găitan, D.D. Tinculescu, București, 1985, nr. 233, p. 111.

⁴³ DRH, B, vol. XXXV (1650), întocmit de Violeta Barbu, Constanța Ghițulescu, Andreea Iancu, Gh. Lazăr, Oana Rizescu, București, 2003, doc. 287, p. 303.

⁴⁴ *Ibidem*, vol. XXXVII (1652), întocmit de Violeta Barbu, Constantin Bălan, Florina Manuela Constantin, București, 2006, doc. 24, p. 25.

	„boiarii cei mari toți și mici și mazâli” „noi boiarii și toată țara” ⁴⁵ .	
1654	„boiarii țării, împreună cu părintele Ignatie mitropolitul,... toată curtea și toți slujitorii... mare sfat...” ⁴⁶ .	Alegerea ca domn a lui Constantin Șerban

În afară de aceste 15 adunări de stări, se mai pot identifica și alte întruniri. Astfel, Simion Movilă, Radu Mihnea și Alexandru Iliăș, fiind domni impuși din afară, i-au convocat pe boieri și slujitori pentru a le obține fidelitatea. În afară de adunarea din iulie 1631, în august același an, la Prisiceani, Leon Tomșa a organizat o nouă adunare unde a făcut „...sfat mare cu boiarii și slujitorii, și deade dorobanților lefi”. Apoi nu trebuie uitat că delegația munteană prezentă la Istanbul, în decembrie 1632- ianuarie 1633, era o adevărată adunare de stări, de o reprezentativitate impresionantă care se ridica la sute de persoane⁴⁷. De altfel, stările sunt sugestiv reprezentate în problemele de politică externă, de la factori de colegitimare a tratatelor dintre domnii munteni și puterile vecine⁴⁸, până la încheierea acestor tratate (ex. tratatul de la Alba Iulia) sau însoțirea domnului ales la Poartă pentru primirea recunoașterii de către sultan⁴⁹. Se poate aprecia că, deși iregularitatea

⁴⁵*Ibidem*, doc. 26, p. 29.

⁴⁶*Letopisețul Cantacuzinesc...*, p. 163; N. Iorga, *Fragmente de cronici și știri despre cronicari*, în „Studii și Documente cu privire la istoria românilor”, vol. III, , București, 1901, p. 268.

⁴⁷Cf. N. Iorga, *Studii și Documente*, vol. III, p. 198; *Letopisețul Cantacuzinesc...*, p.153, surprinde evenimentul în felul următor: „purces-au Matei-vodă la împărăție cu Suliman aga, îmbrihorul și mulți boiari mari și mici, și părintele vlădica Grigorie, și Theofil episcopul, i roși, i călărași, i dorobanți i popi”.

⁴⁸În 1598, în condițiile încheierii tratatului de la mănăstirea Dealu, Mihai Viteazul „s-a închinat ...împăratului său preabinevoitor...și a depus jurământ de credință ...împreună cu boierii săi de frunte, veniți în numele tuturor stărilor” - cf. *Mihai Viteazul în conștiința europeană, vol. 1, Documente Externe*, București, 1982, doc. 63, p. 205;

În data de 18 iulie 1618 stările Țării Românești, adică „noi vlădica și episcopii și toți boiarii mari și mici, și roșii și toți slujitorii”, au depus jurământ față de principe și stările Transilvaniei - cf. A.Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. IX, București, 1938, doc. 140, p. 168-171;

Pe 17 septembrie 1638, la Alba Iulia, solii lui Matei Basarab îi prezentau principelui că între articolele tratatului dorit cu Vasile Lupu, pe lângă jurământul de credință al celor doi domni, să fie și cel de la „tot Divanul și boierii, și de la cinurile slujitoare, toate să jure credință unele altora.” - cf. *Ibidem*, vol. X, București, 1938, doc. 21, p. 39.

⁴⁹Delegația trimisă de Constantin Șerban la Poartă pentru a i se recunoaște alegerea în fruntea Țării Românești era formată din „jupan Stroe biv vel vistir Leurdeanu i jupan Pană Filipescu vel stolnec i Gherghe cliucer Băleanul i Drăghiciu Cantacuzino logofăt i Danciu vel logofăt

convocării era o realitate, adunarea stărilor era o instituție cu o frecvență deloc neglijabilă⁵⁰, ajungându-se sub Matei Basarab să joace un rol important în legitimarea puterii și deciziilor domnului.

Din exemplele menționate mai sus se constată însă cuprinderea relativă a unor denumiri, uneori granița dintre formulările stereotipe, des uzitate în cancelaria domnească, și realitatea socio-politică pe care o reprezentau fiind greu identificabilă. De aici și confuzia care poate apărea între divanul lărgit și o adunare de stări „parțială”. Oricum, situațiile excepționale care determinau organizarea adunărilor de stări își lăsau amprenta asupra componenței, în ciuda reprezentărilor „organice” și ierarhice din cadrul instituției. Pentru a suplini posibile probleme de legitimitate și pentru a-i conferi finalitatea dorită, documentele folosesc expresiile integratoare de tipul „noi toți boierii”, „toată țara”, „boierii țării”, „adunare a toată țara”, „tot soborul țării”, „boierii și toată țara.” Se remarcă însă insistența cu care era folosit termenul de „țara”⁵¹, prezent în cele mai multe documente care prezintă întrunirea adunărilor de stări. Nu vom insista asupra semnificațiilor complexe ale acestui concept decât pentru a sublinia că „țara” era o realitate socio-politică (stările privilegiate în afara boierimii și înaltului cler, deși sunt câteva cazuri în care și boierimea este inclusă în „țară”), dar și instituțională de netăgăduit, având rolul de a întări cele mai importante acte promovate de domn sau, în cazul alegerii voievodului, de acceptare a acestuia de către toată societatea⁵², existând, ca notă particulară, și un efort evident al boierimii de individualizare, în acord cu tendințele sale

Pârâianul, Gorgan logofet Olănescu, i Negoită cliucer Tătarul i Preda comis Bucșanu, i Tănăsie și cu o seamă de roșii, popi și din toate cetele.” – cf. I.I.Georgescu, *O copie necunoscută a Letopiseșului Cantacuzinesc*, în „Monitorul Oficial”, an XIII (1961), nr. 7-9, p. 545; Delegația citată apare și la Șt. Andreescu, *Goran Logofătul din Olănești și „Letopiseșul Cantacuzinesc”*, în „RI”, tom V, 1994, nr. 7-8, p. 791.

⁵⁰Frecvența întrunirilor instituției era însă departe de modelele occidentale la care se face o necesară raportare. Astfel, Parlamentul englez, într-o perioadă de declin, sub primii doi Stuarti, producea o medie 10 acte pe an, în timp ce în cazul Adunării Stărilor, pentru mai bine de o jumătate de veac, avem sub 10 acte. Vezi: I. R.W.K.Hinton, *The decline of parliamentary government under Elizabeth I and the early Stuarts*, în *Cambridge Historical Journal*, XIII, 2 (1957), p. 116.

⁵¹P.P. Panaitescu, , *op.cit.*, p. 163, atrăgea atenția că „țara este un termen care nu corespunde cu tot poporul”. Al. Gonța, *op.cit.*, p. 893-895, referindu-se la adunarea din 1574 din Moldova, identifica „țara” cu *pământeni proprietari de pământ și participanți la luptă* contra turcilor alături de domnul moldav Ioan Vodă cel Viteaz, Adunarea Țării fiind formată din marii dregători ai sfatului domnesc, slujitorii și *pământeni*.

⁵²Sau, după afirmația lui V. Al. Georgescu, „țara...restrânsă își aroga dreptul să reprezinte țara cea mare.” Vezi: V. Al. Georgescu și P. Strihan, *Judecata domnească ...*, p. 94.

aristocratice, manifestate într-un câmp mult mai larg de acțiune. Astfel, de regulă, „țara” era atât o realitate (reprezentanți ai stărilor privilegiate), cât și o „pretenție”, adică o formă de impunere a unei autorități cu consecințe juridice în întreaga țară (ca reprezentare teritorială de această dată), pentru o perioadă îndelungată de timp. Statuarea juridică definitivă și deplină a unor hotărâri luate de domn împreună cu reprezentanții stărilor privilegiate reieșea din formularea din text care stipula că decizia fusese luată de „*adunarea a toată țara... ca sa fie de credință întru mijlocul și înaintea țării domniei mele*”⁵³.

Astfel, adunarea stărilor se identifica în primul rând prin denumirile de „*adunare a toată țara*” și prin „*sfat mare*”⁵⁴. Aceste denumiri se regăsesc cronologic în 1601, 1611, 1631, 1632, 1639-1640, 1650, 1652 și 1654 și sunt departe de a rezolva problema identificării tuturor adunărilor „complete” de stări. Totuși, situațiile în care erau prezenți doar reprezentanții mării boierimi și vârfurile Bisericii corespundeau sfatului de obște⁵⁵, adunărilor particulare⁵⁶, sau sfatului domnesc lărgit⁵⁷. Un exemplu de adunare parțială este cel amintit prin hrisovul din 30 noiembrie 1645, în care se amintește de o hotărâre luată de „*tot sveatul țărâi și divanul și săborul sfintelor și dumnezeiești lavrele țărâ*”⁵⁸.

O adunare „completă” era aceea la care participau membrii sfatului domnesc, foști mari dregători, reprezentanții Bisericii (de la mitropolit și egumeni până la simpli preoți), slugile domnești, curtenii, roșii, slujitorii, atât subordonații marilor dregători, cât și elementele militare „nenobile” (reprezentanți ai călărașilor, dorobanților și chiar mercenarilor) și foarte rar orașeni. De aici și numele de Mare Adunare a Țării ca fiind organismul ce reprezenta toate stările privilegiate ale societății feudale românești.

Totuși, pentru intervalul cronologic adus aici în discuție, există trei adunări în care apare menționat și „norodul” ca fiind participant la întrunire⁵⁹.

⁵³ DRH, B, vol. XXXVII, doc. 24, p. 29.

⁵⁴ Între denumirile acceptate de cercetătorii temei mai menționăm: „Obșteasca Adunare”, „Mare Sobor”, „Soborul Țării”, „Mare Sfat”, „Sfat de Obște”. Vezi: V. Al. Georgescu, *Types et Formes d'Assemblées...*, p. 121; O. Sachelarie, N. Stoicescu, coordonatori, *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, București, 1988, p. 6; Gh. Bichiceanu, *op.cit.*, p. 54; Al. V. Boldur, *op.cit.*, p. 91.

⁵⁵ Această tipologie la N. Grigoraș, *op.cit.*, p. 237-243.

⁵⁶ V. Al. Georgescu, P. Strihan, *Judecata domnească...*, p. 95.

⁵⁷ *Istoria Românilor*, vol. V, p. 570.

⁵⁸ DRH, B, vol. XXX, întocmit de V. Barbu, Marieta Chiper, Gh. Lazăr, București, 1998, doc. 343, p. 372.

⁵⁹ „Poporul” era menționat de cronicarul Matei al Mirelor în anul 1611, atunci când adunarea de stări îl cerea ca domn pe Radu Mihnea. Despre această adunare a se vedea Șt. Andreescu, *O sentință politică a lui Matei vodă Basarab despre un boier muntean de la răscrucea secolelor*

Elementul comun al acestora este legat de faptul că toate cele trei situații în care apare poporul redau o anumită secvență din cadrul procesului de alegere a domnului. Relatarea lui Paul de Alep, din anul 1654, privind alegerea lui Constantin Șerban pe tronul muntean este foarte importantă din acest punct de vedere. Într-adevăr, călătorul sirian surprinde fiecare moment al actului electiv din cadrul adunării de stări. Mai întâi a avut loc dezbateră („... *chir Ignatie, mitropolitul țării, a sosit, și îndată toți boierii țării s-au adunat și au ținut sfat...*), au urmat numirea și alegerea (*nominatio et electio*) „*pe loc au ales domn pe un boier numit Constantin, dintr-o familie domnească*”⁶⁰. S-a trecut apoi la cealaltă etapă, în care este amintit poporul și în care are loc aclamarea, adică *laudatio*: «*mitropolitul s-a urcat pe un loc înalt și a spus poporului „domnul vostru a murit; pe cine doriți să alegem drept cărmuitor în locul lui?”*. Boierii, oștirea și tot norodul au strigat într-un glas: „noi nu vrem decât pe Constantin, fiul lui Șerban-vodă.”»⁶¹.

Pentru a evidenția cât mai sugestiv componența adunării stărilor vom analiza, în numărul viitor al revistei, două momente din trecutul instituției, ambele având loc în timpul domniei lui Matei Basarab, și fiind importante, deoarece ne oferă posibilitatea recunoașterii concrete a unui număr semnificativ din cei care participau la întrunirile adunării.

XVI-XVII, în „AG” VI, 1999, nr. 1-4, n. 21, p. 110. Vezi și Idem, *Transilvania la începutul secolului al XVII-lea: acțiuni și proiecte pentru unitatea spațiului carpato-danubian (I)*, în „RdI”, tom 40, 1987, nr. 5, p. 463. Proclamarea lui Matei Basarab ca domn, în 1632, era cea de a doua adunare în care este menționat poporul. Paul Cernovodeanu a arătat chiar că în 1632 a avut loc o „*înrolare masivă de rumâni în rândul călărașilor și dorobanților oștirii sale*”. Vezi Paul Cernovodeanu, *Campania de înscăunare a lui Matei Basarab (august-septembrie 1632)*, în „AIIA”, I, XXIV-1, 1987, p. 316

⁶⁰Călători străini despre Țările Române, vol. VI, îngrijit de M.M. Alexandrescu Dersca-Bulgaru, Mustafa Ali Mehmet, București, 1976, p. 132.

⁶¹Paul de Alep era impresionat de faptul „*minunat că atâtea mii de oameni l-au vrut domn într-un glas și că nimeni nu s-a opus alegerii lui.*”; *Ibidem*, p. 133-134. De remarcat că un procedeu asemănător s-a desfășurat și la alegerea lui Constantin Brâncoveanu, în 1688. Anton Maria Del Chiaro Fiorentino, *Revoluțiile Valahiei*, traducere din anul 1929 de S. Cristian, Iași, 2005, p. 102-103.